

Hoe een ambulante begeleider voor beweging zorgt

ROB BOERMAN

In *Zorgprimair*, CNV-vakblad voor het primair en speciaal onderwijs (no.7/2007) beschrijft Rob Boerman in het artikel 'Een ambulante begeleider zit niet stil' de uitdagingen voor een ambulante begeleider anno 2007. De redactie van Van Horen Zeggen daagde de schrijver uit niet te stoppen bij het benoemen van de uitdagingen (het wat) maar ook een poging te doen deze concreter aan te geven (het hoe). Deze beschrijving start met in het kort de inhoud van het eerste artikel, waarna Boerman de uitdagingen op vijf niveaus benoemt.

Inleiding

Ambulante begeleiding is ontstaan rond 1985 en kent vanaf die tijd een onstuimige ontwikkeling. In de eerste jaren stond bij de ambulante begeleiding vooral de directe, individuele leerlingbegeleiding centraal: een leraar van een school voor speciaal onderwijs kwam regelmatig langs op de basisschool van de leerling met een handicap. Deze leraar, de 'ambulante begeleider', nam de leerling apart in een kamertje en oefende lesstof waar deze individuele

leerling moeite mee had. Al snel ontstond verzet: op deze manier werd ambulante begeleiding niet effectief ingezet, er werd geen of onvoldoende verbinding met de groepsleerling en zijn of haar handelen gemaakt en het speciale van de leerling werd teveel benadrukt.

Opleiders voor ambulante begeleiders en een aantal directeuren voor speciaal onderwijs kozen daarom na 1995 voor een andere opzet van ambulante begeleiding. Zo ontstond min of meer het beeld van de ambulante begeleider als

coach, waarmee expliciet afstand werd genomen van de ambulante begeleider als individuele leerlingbegeleider. De focus kwam te liggen op de ondersteuning van de leraar in de klas. De ambulante begeleider bood hem of haar handreikingen hoe hij of zij om zou kunnen gaan met de speciale leerling in deze reguliere onderwijssituatie.

NA 1995 KWAM DE FOCUS TE LIGGEN OP DE ONDERSTEUNING VAN DE LERAAR IN DE KLAS

Met de invoering van de Wet op de Expertise Centra (2002) en de regeling Leerlinggebonden Financiering zijn ambulante begeleiders anders gaan denken over hun vak. De vraag wie verantwoordelijk is voor het onderwijs aan de gehandicapte leerling met een rugzak werd actueel. Het werd duidelijk dat in de nieuwe context van de leerlinggebonden financiering niet de ambulante begeleider of de school voor speciaal onderwijs verantwoordelijkheid draagt voor het onderwijs aan de leerling met een rugzak, maar de reguliere school zélf. De verantwoordelijkheid van de ambulante begeleider en het regionaal expertisecentrum is het geven van goede begeleiding aan de betreffende school.

Ambulante begeleiding in 2008

Ambulante begeleiding anno 2008 wordt gegeven op basis van een handelingsplan waarin ouders en school met wederzijdse overeenstemming de verdeling van de extra middelen en de doelen van de begeleiding hebben vastgelegd. De ambulante begeleider kan daarbij als adviseur optreden. In die rol is hij in staat zijn kennis over de invloed van de handicap van de leerling op het onderwijsproces in te brengen en toe te lichten. Op grond van het handelingsplan stelt de ambulante begeleider zijn begeleidingsplan op, geeft een indicatie van de tijd die met de uitvoering gemoeid zal zijn en gaat aan de slag. In het begeleidingsplan van de ambulante begeleider worden activiteiten genoemd als: informatieoverdracht, voortgangscntrole van het handelingsplan en de ontwikkeling van de leerling, gesprekken met de leraar, coördinatie van de begeleiding van deze leerling en het aanreiken van specifieke methodieken en materialen. In de loop van het schooljaar wordt een tussenevaluatie gehouden met alle betrokkenen, waarbij bijstelling van het handelingsplan mogelijk is en aan het einde van het jaar vormt de eindevaluatie de opstap voor het handelingsplan van het nieuwe schooljaar.

Nieuwe vragen en heroriëntatie

Toen in 1995 een verandering werd ingezet door te stoppen met individuele leerlingbegeleiding als focus van de

ambulante begeleiding, werd een aanzet gegeven tot de ambulante begeleider als coach. Nu, tien jaar later, kan opnieuw een vraag gesteld worden: sluit de huidige methodiek van ambulante begeleiding wel voldoende aan bij de wensen en verwachtingen van het regulier onderwijs? De vragen vanuit scholen veranderen en de politieke context voorspelt een nog grotere omslag in het kader van Passend Onderwijs. Het primaat komt daarmee uitdrukkelijker bij de reguliere school te liggen, die de plicht krijgt om de speciale onderwijszorg voor iedere leerling met een zorgbehoefte te organiseren. Daarom is er een bezinning nodig op de vraag op welke wijze de ambulante begeleider zijn taken moet uitvoeren en op welke wijze de kwaliteiten van de ambulante begeleider op een effectieve wijze door een basisschool of een school voor voortgezet onderwijs kunnen worden aangewend. Het vraagt om een kritische beoordeling ten aanzien van de taakverdeling tussen de intern begeleider of zorgcoördinator van de school en de ambulante begeleider, of de vraag naar meer handen in de klas beantwoord kan worden door ambulante begeleiders, of het coachen van de leraar en het beïnvloeden van het leraargedrag zonder voorafgaande observaties kunnen plaatsvinden, of een ambulante begeleider in staat is zijn pedagogisch/didactische vaardigheden zichtbaar te maken voor de leraar, etc. etc.

DE DESKUNDIGHEID VAN DE AMBULANTE BEGELEIDER IS DE LAATSTE JAREN ENORM TOEGENOMEN

De kwaliteit van de ambulante begeleiding hangt van een aantal zaken af. Onder andere van zijn deskundigheid en kennis. De deskundigheid van de ambulante begeleider is de laatste jaren enorm toegenomen, mede dankzij de masteropleiding die zij kunnen volgen. De meeste ambulante begeleiders hanteren een coachende stijl vanuit een oplossingsgerichte benadering, zij hebben actuele kennis over de implicaties van de handicap in het onderwijs en hebben kennis van specifieke methodieken voor leerlingen met handicaps in het onderwijs. Daarnaast hangt de kwaliteit af van de mate waarin de school tevreden is over wat de ambulante begeleider levert: of de begeleider een antwoord geeft op de vraag van de school en de school zich door de ambulante begeleider gesteund weet. Een goede methodiek voor ambulante begeleiding geeft school en ambulante begeleider de mogelijkheid om wederzijds aanvullend te werken vanuit de opdracht tot het geven van goed onderwijs en legt het primaat daarvoor bij de school. De pedagogisch-didactische opdracht van de school voor PO of VO zal daarom het uitgangspunt zijn bij het nadenken

AMBULANT BEGELEIDER VOOR BEWEGING ZORGT

over de werkzaamheden van de ambulante begeleider. De organisatie van de ambulante begeleiding zal zich daarop aanpassen volgens het principe 'structuur volgt inhoud'.

2008 en daarna: hoe werkt de ambulante begeleider?

De leerling op de eigen school te laten bloeien is het doel van de reguliere school en daarmee ook van de ambulante begeleider. Dat betekent dat de ambulante begeleider zal aansluiten op de mogelijke begeleidingsvragen van het schoolsysteem dat antwoord probeert te geven op de onderwijsbehoefte van de leerling of de student. Die onderwijsbehoefte zal in eerste instantie door de school worden vastgesteld, maar de ambulante begeleider zal zijn deskundigheid ter beschikking stellen om de onderwijsbehoefte van de leerling voor de school te kunnen specificeren.

In de mogelijke werkzaamheden van een ambulante begeleider kunnen verschillende niveaus worden onderscheiden: de leerling, de klas, de school en het samenwerkingsverband. Achtereenvolgens zullen deze worden besproken. Voor de nabije toekomst zie ik de meeste mogelijkheden voor de ontwikkeling van de ambulante begeleiding op de niveaus leerling, klas en school.

Leerling

Voor mij is het belangrijkste niveau dat van de leerling. De onderwijsbehoefte van de leerling is het uitgangspunt van handelen op school. De verantwoordelijkheid voor het onderwijs aan de leerling berust bij de school. De school heeft daarvoor een mandaat gekregen van de ouders van de leerling. De ambulante begeleider voegt zijn of haar expertise toe aan de kennis van de reguliere school met in acht neming van de opvattingen van de betreffende school over (goed) onderwijs. De ambulante begeleider vormt in de uitvoerende werkzaamheden op leerling-niveau een onderdeel van de school. Maakt de ambulante begeleiding de keuze om op leerlingniveau uitvoerende werkzaamheden uit te voeren dan gebeurt dat conform de visie van de betreffende school. Een ambulante begeleider werkt op dit niveau onder verantwoordelijkheid van de leraar en hoeft daarom in de uitvoering zijn werkzaamheden niet te beperken tot de leerling met een rugzak en kan de instructie ook geven aan een deel van de groep. Een andere taakverdeling tussen de leraar en de ambulante begeleider kan ertoe leiden dat de leraar zich kan richten op de leerlingen met extra zorgvragen en de ambulante begeleider de reguliere taken van de leraar voor dat moment overneemt. De ambulante begeleider is na afloop beschikbaar om met de leraar het effect van beider werkzaamheden te bespreken. De indeling in niveaus is dus deels een kunstmatige: bij het werken in de klas zal de ambulante begeleider voorbeeldgedrag vertonen, dat hij zal dragen aan de deskundigheidsbevordering van de leerkracht in die klas. Daarmee heeft de inzet op het niveau van de leerling ook effect op een ander niveau.

Groep

Het tweede niveau is dat van de groep of klas. Elke groep (klas) is een actieve gemeenschap gericht op de brede ontwikkeling van de leerlingen. De ambulante begeleider die in de klas aanwezig is behoort een bijdrage te leveren aan deze alledaagse doelstelling. Stilzitten hoort daar niet bij. Het kan in een klas bijzonder waardevol zijn als er meerdere leraren gelijktijdig aanwezig zijn. Voor de groep, maar ook voor de leraren. Voor de groep leerlingen zijn er op een en het zelfde moment meer handen, meer instructeurs of meer begeleiders aanwezig. Leraren kunnen op die momenten van elkaar leren, elkaar aanvullen en elkaar (later) ondersteunen bij reflectie op hun handelen. Een belangrijke voorwaarde voor het welslagen van deze samenwerking, de 'co-teaching', is het respecteren van elkaars rol; de ambulante begeleider zal bereid moeten zijn op die momenten de rol van assistent te accepteren. Het is de moeite waard voor de ambulante begeleiding om in de komende tijd met vormen van co-teaching te experimenteren. Experimenten die scholen voor speciaal onderwijs

Foto: KEGG Multimediadienst

**DE ONDERWIJSBEHOEFTE VAN DE LEERLING IS HET
UITGANGSPUNT VAN HANDELEN OP SCHOOL**

In de Verenigde Staten en Canada wordt regelmatig gepubliceerd over vormen van co-teaching. Aanwijzingen die in die publicaties worden gegeven zijn ondermeer de volgende:

Voor de reguliere leraar:

- Communiceer vanaf het begin.
- Realiseer je dat veel co-teachers zich net zo ongemakkelijk in deze situatie voelen als jij: ze kunnen zich zelfs voelen als indringers in jouw klas.
- Ga er niet vanuit dat de co-teacher de zaak wil overnemen.
- Ga er niet vanuit dat de co-teacher jou veroordeelt.
- Deel je overtuigingen en verwachtingen met de co-teacher zodat die weet van waaruit je werkt.
- Vraag wat de co-teacher van je verwacht.
- Behandel de co-teacher niet als een hulpje: zij zijn ook leraar.

Voor de co-teacher:

- Communiceer vanaf het begin.
- Besef dat de leraar de klas ziet als zijn klas: stel hem op zijn gemak door te vertellen dat je de zaak niet overneemt.
- Deel je onderwijsovertuiging en je verwachtingen.
- Vraag de leraar wat hij van je verwacht.
- Zorg dat de leraar weet wat je doet als je niet in de klas aanwezig bent.
- Overleg de aanpassingen die je voor de leerling uitvoert en geef de leraar daar een rol in.
- Breng geen wijzigingen aan in het onderwijs voor de leerling zonder overleg met de leraar.

Voor beide leraren:

- Besef dat je collega's in het onderwijs bent: je zit in hetzelfde schuitje.
- Wees een professional.
- Zorg ervoor dat je het met elkaar kunt vinden.

en ambulante begeleiding op dit moment uitvoeren met speerpuntscholen, twin-scholen en units in het regulier onderwijs zijn wat dat betreft interessante ontwikkelingen.

School

Op het niveau van de school betekent goede ambulante begeleiding net als op de andere niveaus het aansluiten bij de visie op onderwijs van de reguliere school. Daarnaast betekent het het aansluiten op de onderwijsorganisatie en de zorgstructuur van de school. Goede ambulante begeleiding betekent dat de ambulant begeleider zich, op de momenten dat hij zich in de school bevindt, opstelt als een medewerker van de school.

Op dit niveau is het denkbaar, dat de ambulant begeleider voor een of enkele jaren voor een aantal dagdelen uitgeleend wordt aan een school. Dit moet mogelijk zijn op een school met meerdere leerlingen die ambulante begeleiding krijgen. Het uitlenen betekent dat de ambulant begeleider voor die dagdelen werkelijk deel uitmaakt van het team. Een belangrijk voordeel van dit uitlenen (detacheren) is dat de school voor PO ofVO de ambulante begeleiding kan inpassen in de schoolactiviteiten en dat er een betere verhouding tussen uitvoeringsuren en overige

uren kan ontstaan. De reistijd van de ambulant begeleider van de ene naar de andere school komt dan bijvoorbeeld te vervallen.

DE AMBULANT BEGELEIDER MAAKT

WERKELIJK DEEL UIT VAN HET TEAM

Het is van belang dat er een relatie blijft bestaan tussen de ambulant begeleider en de eigen dienst, school of het REC. Om aan de reguliere school deskundigheid te kunnen blijven garanderen zijn deskundigheidsbevordering en werkbegeleiding van belang en deze kunnen een onderdeel vormen van de uitleenovereenkomst.

Samenwerkingsverband

Waar door middel van detacheren de inzet van de ambulant begeleider efficiënter wordt, doordat het aantal cliëntgebonden uren in verhouding groter wordt, ligt er op het niveau van het samenwerkingsverband een grote uitdaging om ook hier de overhead zoveel mogelijk te beperken. Een nieuwsbrief en één keer per jaar een evaluatie voor afstemming en planvorming, taakverdeling tussen de clusters in de samenwerkingsverbanden of juist elkaars taken (in overleg) overnemen kunnen het overdadige overleg binnen de perken houden. Voor samenwerkingsverbanden ligt er de boeiende vraag om clusteroverstijgend begeleidingsmogelijkheden te creëren voor de zorgleerlingen op de onderliggende scholen. De clusters die daar in de regio op het regulier onderwijs gerichte afspraken over maken, zullen voor de samenwerkingsverbanden het interessantst zijn.

Profiel van de ambulant begeleider

Alle experimenten met taken voor de ambulante begeleiding kunnen leiden tot het vergroten van de effectiviteit van het onderwijs aan zorgleerlingen. Het is van belang om landelijk de resultaten van experimenten uit te wisselen. Zodra de vraag van het regulier onderwijs zich in de toekomst uitkristalliseert en het globale takenpakket opnieuw kan worden vastgesteld, zal het competentieprofiel en daarmee de opleiding van de ambulant begeleider zich aan moeten passen aan de nieuwe situatie. En daar ligt dan weer een mooie taak voor mij en mijn collega's.

Informatie over de auteur:

drs. Rob Boerman is directeur van Fontys OSO. Daarvoor heeft hij verschillende functies vervuld in het speciaal onderwijs. Hij lid van het bestuur van de vereniging Siméa. Hij is bereikbaar op r.boerman@fontys.nl